

Michelle Lynn Kahn

Almanya'da Yabancı Türkiye'de Almanca

İrkçılık, Geri Dönüş ve Türk-Alman Tarihi

GAVPERSPEKTİF

Almanya’da Yabancı Türkiye’de Almancı

Göçmenler, kendilerini davet eden ev sahibi toplum tarafından reddedildiğinde ne olur? Kendilerini yabancı olarak gören anavatanlarına nasıl geri dönerler? *Almanya’da Yabancı Türkiye’de Almancı*, 1961 ile 1973 yılları arasında “misafir işçiler” (*Gastarbeiter*) olarak gelen ve Almanya’nın en büyük etnik azınlığını oluşturan Türk göçmenlerin ulusötesi tarihini inceliyor. 1980’lere gelindiğinde, tırmanan ırkçılığın ortasında, neo-Naziler ve sıradan Almanlar işsizlikten Türkleri sorumlu tutuyor, onların Müslüman inancını eleştiriyor ve asla uyum sağlayamayacaklarını savunuyorlardı. 1983 yılında politika yapıcılar, Türklerin ülkeden ayrılması için onlara para ödenmesini öngören tartışmalı bir yasayı yürürlüğe koydu. Böylece modern Avrupa’nın en büyük ve en hızlı geri göç dalgalarından biri başladı. Bir yıl içinde göçmenlerin %15’ini oluşturan 250.000 erkek, kadın ve çocuk Türkiye’ye geri döndü. Ancak vatanları, kültürel olarak yabancılaşmış “Almanlaşmış Türkler” (*Almancı*) diyerek onları dışladı. Michelle Lynn Kahn, her iki ülkede ve dilde gerçekleştirdiği arşiv araştırmaları ve sözlü tarih görüşmeleri aracılığıyla göçmenlerin kişisel hikâyelerini öne çıkarıyor ve birçoğunun iki vatanda da nasıl yabancı hissettiğini gözler önüne seriyor. Bu kitap, Cambridge Core üzerinde Açık Erişim olarak da mevcuttur.

Michelle Lynn Kahn, Richmond Üniversitesinde Modern Avrupa Tarihi doçentidir. Araştırmaları, göç, ırkçılık, aşırı sağcılık, toplumsal cinsiyet ve cinselliğe odaklanarak 1945 sonrası Almanya’yı ve Avrupa’yı küresel ve ulusötesi bir çerçevede incelemektedir. Kahn, Alman Tarih Enstitüsünün 2019 Fritz Stern Doktora Tezi Ödülü ile American Historical Association’ın 2022 Chester Penn Higby Ödülü’ne layık görülmüştür.

Alman Tarih Enstitüsü Yayınları

Editör: Kelly McCullough'un katkılarıyla Simone Lässig

Alman Tarih Enstitüsü (GHI), amacı ulusal ve disiplinler arası sınırların ötesinde tarihçiler arasında diyalog ve iş birliğini kolaylaştırmak olan bir ileri düzey çalışma ve araştırma merkezidir. GHI; Alman/Avrupa ve Yahudi tarihi, Amerika kıtası tarihi ve transatlantik tarih ile küresel ve bölgeler arası tarih olmak üzere üç temel alanda araştırmalar yürütür, bunları teşvik eder ve destekler. GHI, dünyanın dört bir yanından bilim insanlarına mesleki ağlarını genişletme ve sınırlar ötesi ilişkiler kurma fırsatları sunmak amacıyla ortak kurum ve kuruluşlarla yakın iş birliği içinde çalışmaktadır.

Serideki kitapların tam listesine www.cambridge.org/pghi adresinden ulaşılabilir.

Lonna, Marvin ve Susan Kahn'a

Benim adım yabancı.
Burada çalışıyorum,
Nasıl didindiğimi ben bilirim.
Almanlar da biliyor mu?
İşim ağır,
İşim pis.
“Sevmiyorum bu işi,” diyorum.
“İşi beğenmiyorsan,
Dön memleketine,” diyorlar.
...
Ama suç Almanlarda değil,
Türklerde de değil.
Türkiye’nin dövize ihtiyacı var,
Almanya’nın işçiye.
Ülkem bizi Almanya’ya sattı,
Üvey evlatlar gibi,
İşe yaramaz insanlar gibi.
Ama hâlâ dövize ihtiyaçları var.
...
Benim adım yabancı.

“Benim Adım Yabancı” (Mein Name ist Ausländer, 1981)
İrkçılık karşıtı aktivist Türk-Alman Semra Ertan’ın şiiri¹

1 Bu şiir ve benzeri alıntıların çevirisinde eserlerin özgün dilleri ya da özgün dillerinden Türkçeye tercümeleri kullanılmıştır. İzinle yeniden yayımlanmıştır.

İş gücümüzü sattığımız
Ter olup çarklara aktığımız
Servete servet kattığımız
Gurbet el şimdi bize dön geri diyor

Bebeler doğurduk gurbet ellere
Büyüdüler verdik taş mekteplere
Dilleri dönmez ki bizim dillere
Merhabayı bilmez guten tag diyor

Yılda bir kere izindir deyip
Bulgarın Yugoslavın yolunu tepip
Edirne Ardahan gözümde tüten
Canım memleket bize Almancı diyor

—“Almancılar” (1987), Türk rock yıldızı Cem Karaca’nın şarkısı²

2 İzinle yeniden yayımlanmıştır.

İçindekiler

İçindekiler	IX
Teşekkür	XI
Görseller	XVII
Kısaltmalar	XIX
Giriş: Alman Evi Olan Kadın	1

I. KISIM AYRILIK KAYGILARI

1. Cinsellik, Yalanlar ve Terk Edilmiş Aileler	47
2. Soğuk Savaş Avrupası'nda İzin Yolculukları	91
3. Döviz Makineleri	129

II. KISIM TÜRKLERİ KOVMAK

4. Hitler'in Gölgesinde İrkçılık	165
5. Kitlesele Göç	215
6. Anavatanda Mutsuzluk	253
Son Söz: Kesin Dönüş mü?	287

Kaynakça	301
Dizin	329

Teşekkür

Bu kitaba dair ilk fikir kıvılcımı, on yılı aşkın bir süre önce Avusturya'nın Viyana kentinde ortaya çıktı. Yol boyunca yaşanan pek çok zikzak ve sınır geçişiyle birlikte bu fikir, Los Angeles ve Palo Alto'dan Ankara ve İstanbul'a, Köln ve Berlin'den nihayet Richmond, Virginia'ya kadar kıtalar, okyanuslar, yakın ve uzak şehirler arasında benimle birlikte mekik dokudu. Ben yazıp tekrar tekrar gözden geçirdikçe ve her seferinde yeni bilgi kırıntılarını, büyük fikirleri ve meslektaşlarımla arkadaşlarımdan gelen yapıcı geri bildirimleri metne dâhil ettikçe, bu fikir ve ondan doğan kitap da yol boyunca dönüştü. Bu "nihai" versiyon olabilir ancak kitabın da nihayetinde sonucuna vardığı üzere, nihailik kavramının kendisi bile muğlaktır. Ne de olsa, Claremont McKenna College'daki mentörüm ve beni tarihçi olmaya ilk teşvik eden kişi olan Jonathan Petropoulos'un sözlerini biraz değiştirerek aktaracak olursak, "Yazmak aslında hiçbir zaman bitmez. Sadece bir noktada bırakırız."

Bu fikri kâğıda dökmeye Stanford Üniversitesinde başladım. Doktora danışmanım Edith Sheffer, sıkça yaptığım espriyle söyleyecek olursam, hem ayaklarımın yere basmasını sağladı hem de beni "gökkuşaklarının peşinden koşmaya" teşvik etti. Gündelik hayatın tarihini ve sıradan insanların jeopolitik değişimi şekillendirme gücünü nasıl merkeze alacağımı örnekleyerek bu projeye empati ve insaniyet aşıladı. Ali Yaycıoğlu beni sadece bir Alman hikâyesi değil, aynı zamanda bir Türk hikâyesi anlatmaya; mekân, yer, manzaralar ve zaman katmanları arasındaki yolculuklar hakkında daha geniş düşünmeye sevk etti. J. P. Daughton beni ulusötesi tarih ile tanıştıtararak "Avrupa"nın ne anlama geldiğine, "Avrupalılar"ın kim olduğuna ve "Avrupa"nın sınırlarının nerede

bittiğine dair dar fikirlerimi genişletti. Tara Zahra büyük bir cömertlikle uzak-tan tez komiteme katılarak hikâyemi Avrupa göçü, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve aileye dair daha geniş tarihsel çerçevelere oturtmama yardımcı oldu.

Stanford'daki diğer pek çok kişi beni coğrafi, zamansal ve disiplinler arası sınırların ötesinde düşünmeye teşvik etti. Alman tarihi için yeni anlatılar bulma arayışımızda, Alman tarihi çalışan doktora öğrencilerinden oluşan birbirine sıkı sıkıya bağlı grubumuz (Ian Beacock, Benjamin Hein ve Samuel Huneke) göç, cinsellik, duygular ve kapitalizm kadar farklı konular arasında kesişim noktaları buldu. Tarih Bölümü öğretim üyeleri, özellikle de Laura Stokes, Estelle Freedman, Ana Minian ve Steven Press, Erken Modern Dönem'den günümüze ve Avrupa'dan Orta Doğu, Latin Amerika ve Amerika Birleşik Devletleri'ne uzanan içgörülerle çalışmamı zenginleştirdi. Avrupa Tarihi Çalıştayı, Toplumsal Cinsiyet Tarihi Çalıştayı, Feminist, Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik Çalışmaları Programı ile Haas Kamu Hizmeti Merkezi üyeleri, yazım sürecimin ilk aşamalarında geri bildirimlerde bulunarak bu projeyi feminist ve toplum katılımlı akademik çalışmaların daha geniş kapsamı içinde tasarlamama yardımcı oldu.

Cömert finansal destekler bu araştırmayı mümkün kıldı. Alexander von Humboldt Vakfı, Almanya Şansölyelik Burs Programı (German Chancellor Fellowship Program) aracılığıyla Almanya'daki on beş aylık araştırmamı fonladı. Central European History Society, Stanford Üniversitesi Avrupa Merkezi ve Stanford Abbasi İslam Araştırmaları Programından alınan hibeler, yaz araştırmalarımı ve dil eğitimini destekledi. Beinecke Burs Programı ve Stanford Tarih Bölümü, lisansüstü eğitimim boyunca maddi destek sağladı. Bu taslağın gözden geçirilmesi ile yeni bir proje üzerindeki araştırmalarımı bir arada yürütmemi sağlayan akademik izin desteği için, bana Bernadotte E. Schmitt Bursu veren American Historical Association'a ve Jack, Joseph ve Morton Mandel Merkezinde konuk araştırmacı bursu sağlayan Amerika Birleşik Devletleri Holokost Anma Müzesine teşekkür ederim.

Geçtiğimiz on yıl boyunca pek çok meslektaşım yerinde önerilerde bulundu, taslakları okudu, konferanslarda geri bildirimlerini paylaştı ve hatta arşivlerde benimle birlikte çalıştı. Bu kitabın bazı temel argümanlarını kökten yeniden şekillendiren, yorumlarımı netleştirmeme yardımcı olan ve heyecan verici yeni fikirler doğuran bir kitap taslağı çalıştayına katıldıkları için Frank Biess, Astrid M. Eckert, Esra Özyürek ve Edith Sheffer'a özellikle minnettarım. Bu kitap projesine çeşitli aşamalarda katkı sundukları için Rita Chin, Christopher Ewing, Brian J. K. Miller, Jennifer A. Miller, Christopher Molnar, Lauren Stokes, Brian Van Wyck ve Sarah Thomsen Vierra'ya teşekkür ederim. Çok sayıda konferans, çalıştay ve davetli konuşmadaki katılımcılar da çalışmamın

şekillenmesine yardımcı oldu. Bunlar arasında Jeremy Best, Brandon Bloch, Gideon Botsch, Austin Clements, Jazmine Contreras, Anna Duensing, Jennifer Evans, Atina Grossmann, Paige Newhouse, Gavriel Rosenfeld, Kira Thurman, Janet Ward ve Jonathan Wiesen’a müteşekkirim.

Köln’de bulunan Almanya Göç Dokümantasyon Merkezi ve Müzesindeki (DOMiD e.V.) meslektaşlarım, alan çalışmam sırasında beni on sekiz ay boyunca kurum bünyesinde ağırladı. Beni kollarını açarak karşıladılar, ekiplerine davet ettiler, bana özel bir ofis sağladılar ve benim için âdeta ikinci bir aile oldular. Araştırma konusundaki yardımları, rehberlikleri ve yoldaşlıkları için tüm DOMiD ekibine teşekkür ederim: Robert Fuchs, Beate Rieple, Bettina Just, Bengü Kocatürk-Schuster, Timothy Tasch, Sandra Vacca, Fatma Uzun, Burkhard Eiden ve Arnd Kolb. Göç tarihini ve göçmenlerin hikâyelerini gün yüzüne çıkarmak için gösterdikleri bitmek bilmez çabalarından daima ilham alacağım.

Almanya’da sayısız başka kişi de bu araştırmayı mümkün kıldı. Koblenz’deki Almanya Federal Arşivi, Berlin’deki Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi ve Bonn’daki Friedrich Ebert Vakfı çalışanlarına özellikle teşekkür ederim. Profesör Dr. Ralf Jessen beni Köln Üniversitesi Tarih Enstitüsünde konuk akademisyen olarak ağırladı ve Kolloquium zur Neueren und Neuesten Geschichte üyeleri ilk fikirlerime dair geri bildirimlerde bulundu. Steffi De Jong, entelektüel fikirlerimi netleştirmekle ve Alman akademisinde yolumu bulmama yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda dostluğunu, kahkahalarını, uzun doğa yürüyüşlerini, müze gezilerini, akşam çaylarını ve ev yapımı pek çok keki benimle paylaşarak Köln’ü benim için özel kıldı.

Türkiye’de pek çok kişi, resmî Türk arşivlerinin sınırlılıkları içinde yolumu bulmaya çalışırken göçmenlerin hikâyelerini ortaya çıkarmama yardımcı oldu. Millî Kütüphanedeki kütüphaneciler, kimi zaman var olmadığını düşündüğüm belgeleri dahi bulup çıkardılar. Ankara’da beni evinde ağırlayan Emine Zaman, altı hafta boyunca her gün bana yemek pişirdi ve Türkçe öğretmek için mutfak masasında sözlüğünü benimle paylaştı. Stanford’daki Türkçe profesörüm Burcu Karahan, iki yaz boyunca gerçekleştirdiğim sözlü tarih görüşmeleri sırasında beni sahil kasabası Şarköy’deki ailesinin evinde misafir etti. Ailesinin yaşadığı mahalledeki tüm geri dönen göçmenleri ziyaret etmek için beni kapı kapı gezdirdi, saatler süren görüşmelere katıldı ve gerektiğinde sözlü çeviri desteği verdi. Şarköy’e ikinci ziyaretimde, otobüsüm Türkiye’deki 2016 askerî darbe girişiminden sadece üç saat sonra şehre ulaştı ve Karahan ailesi kendimi güvende hissetmem için büyük özen gösterdi.

Cambridge University Press, Washington DC’deki Alman Tarih Enstitüsü (GHI) ve GHI Dostlarının bu projede güçlü ortaklar olacağı en başından

belliydi. Cambridge'deki Liz Friend-Smith, kitabın yayına kabulü sürecinde bana net ve verimli bir şekilde rehberlik etti. Alman Tarih Enstitüsü (GHI), ilk konferans bildirilerimden birini ilk kez düzenlenen Bucerius Genç Akademisyenler Forumunda sunduğum 2017 yılından beri bu projeyi desteklemektedir.

Alman Tarih Enstitüsünde (GHI) daha sonra gerçekleştirdiğim iki konuşma, dinleyicilerden gelen ve bu kitabı zenginleştiren canlı sorularla karşılandı. Bu konuşmalardan biri, GHI Dostlarının Fritz Stern Doktora Tezi Ödülü'ne layık görülme şerefine eriştiğim Kasım 2019'da gerçekleşti. Ödül komitesi üyelerine ve genel olarak GHI Dostlarına, çalışmama verdikleri destek ve onay için teşekkür ederim. David Lazar ve Richard Wetzell, beni kitabımı Alman Tarih Enstitüsü Yayınları serisinde yayımlamam için teşvik eden ilk kişiler oldu. Simone Lässig ve Kelly McCullough harika editörlük yaptılar. Onların coşkusu, entelektüel katkıları, net iletişimleri ve lojistik rehberlikleri kitabı zenginleştirdi, yayın sürecini ise sorunsuz ve keyifli hâle getirdi. Katkılarından dolayı GHI stajyeri Jacob Forbes'a ve dizini hazırlayan Christine Brocks'a da teşekkür etmek isterim.

Pek çok kişi ve kurum, bu kitaptaki fotoğrafları, karikatürleri, şarkı sözlerini ve metinleri yeniden basmam için cömertçe izin verdi. İkinci bölüm, daha önce yayımlanmış "The Long Road Home: Vacations and the Making of the 'Germanized Turk' across Cold War Europe" (*The Journal of Modern History* 93, no. 1 2021: 109–49) başlıklı makalemin gözden geçirilmiş hâlidir. Benzer şekilde, bu kitabın belirli kısımları, daha önceki bir başka makalem olan "Rethinking Central Europe as a Migration Space: From the Ottoman Empire through the Cold War and the Refugee Crisis" (*Central European History* 55, no. 1 2022: 118–37) başlıklı çalışmamdan metinler içermektedir. Bu kitabı gözden geçirirken düşüncelerime büyük katkı sağlayan bu son makaleyi yazmam konusunda beni teşvik eden *Central European History* editörü Monica Black'e minnettarım.

Richmond Üniversitesi, revizyonlarımı tamamlarken benim için ideal bir yuva oldu. Tarih Bölümündeki meslektaşlarımın sıcak karşılaması, teşviki ve mentörlüğü için sonsuz müteşekkirim. Küresel Çalışmalar Programı, Alman Çalışmaları Programı, Yahudi Çalışmaları Programı, Göç Üzerine Öğretim Üyeleri Öğrenme Topluluğu, Beşerî Bilimler Bağlantı Programı ve Yahudi Yaşamı Geçici Danışma Komitesindeki farklı disiplinlerden meslektaşlarım üniversitedeki deneyimimi zenginleştirdi. Yeni bir kampüse alışırken bu revizyonları tamamlamak; Debbie Govoruhk, Sabrina Anderson, Liza Carpenter, Nancy Probst ve Emily Woody Tarchokov'un idari desteği olmasaydı imkânsız olurdu.

Benim için en sevindirici deneyimlerden biri pek çok yetenekli lisans öğrencisiyle çalışma ayrıcalığına sahip olmamdı. Robert Bentley, Maggie Castelli,

Simon Curry, Carly Kessler, Ian Levy ve Caroline Martin araştırmalarına paha biçilmez katkılar sundular. Janis Parker bu taslağın son hâlinin tamamını okudu ve hem fikirleri hem de üslubu hakkında keskin eleştiriler sundu. Joe Haines ve Adelaide Tracey, yazılarımla birçok aşamada büyük bir titizlikle ilgilendiler. Başta Christopher Barry, Saige Beatman, Courtney Ford, Kristin Joostema ve Rachel Matthews olmak üzere sayısız diğer öğrenci, çalışmamı coşkuyla destekledi. Ben araştırma, öğretim ve akademik hizmet arasında denge kurmaya çalışırken bana çok değerli bir manevi destek sağladı.

Benzer şekilde güçlü arkadaş çevreme de minnettarım. Yazma inzivalarımız ve strateji toplantılarımız sırasında Mackenzie Cooley tempomu korumamı sağladı ve daha geniş bir perspektifle düşünmeme yardımcı oldu. Yapabileceğimi hiç düşünmediğim şeyleri başarmam için beni teşvik etti. Rebecca Gruskin sadece fikirlerimi derinleştirmekle kalmadı, aynı zamanda kendime nazık davranmam, sınırlarımı bilmem ve “herkesin elinden gelenin en iyisini yaptığını” kendime hatırlatmam konusunda beni cesaretlendirdi. Stanford’daki geniş lisansüstü öğrenci topluluğu ve özellikle Branden Adams, Lukas Dovern, Ali Karamustafa ile Vladimir Hamed-Troyansky destek, ilham ve neşe kaynağı oldu. Nisrine Rahal, kitabın hazırlık sürecinin son aşamalarında çok önemli bir rehberlik ve dostluk sundu. Samantha Goldman, Evan Faber, Samantha Wendler, Christopher Lawyer, Maddie McElfresh, Kevin Clatterbuck ve Weight Room’daki tüm sporcu arkadaşlarıma özel olarak teşekkürlerimi sunarım.

Aylar, hatta yıllar boyunca araştırma nedeniyle uzakta kaldığım dönemlerde ailem de kendi “ayrılık kaygılarını” yaşadı. Bettie ve Gene Mathless çocukluğumdan beri eğitim yolculuğumda hep yanımda oldu. Lonna, Marvin ve Susan Kahn ise evlerini bana her zaman güvenle sığınabileceğim bir yer yaptı. John, Sharon, Matthew, Jennifer ve Ella Douglas beni ailelerinin bir üyesi gibi sıcak bir şekilde kabul etti. Kardeşlerim Michael ve Daniel Kahn, bana hayatın tarihten ibaret olmadığını hep hatırlattı. Michael bana başarı için hayati alışkanlıklar kazandırdı, Daniel ise yaşından beklenmeyecek bir bilgelik sundu. Annem ve babam Carole ve Richard Kahn, bana kelimelerle ifade edebileceğimden çok daha fazlasını verdi. Annem keskin zekâsı, inisiyatif alan tutumu ve amansız azmiyle çok çalışmamı, hayatın tadını çıkarmamı ve asla pes etmememi sağladı. Babam, ben henüz bir çocukken beni derslerine misafir ederek akademisyen olmam için bana ilham verdi. Paylaştığımız bu meslek üzerine konuşmak ise hayatımın en büyük onurlarından biri oldu.

Son olarak, bu kitabın son aşamalarında ve üstelik COVID-19 pandemisinin zirvesindeyken iş-özel hayat dengesini korumak, harika eşim Andrew Douglas olmadan imkânsız olurdu. O sadece yazarı tamir etme konusunda

dünya şampiyonu değil, aynı zamanda fikirlerimi danıştığım kişi. Kitabın ana argümanlarından son resim alt yazısına kadar bu kitap hakkında durmaksızın konuşmamı dinledi ve ben binlerce kelimeyi ona yüksek sesle okurken sabırla oturdu. Zoom toplantıları sırasında aşırı yüksek sesim evin içinde yankılanırken bile, birlikte evden çalışmamıza bir şekilde katlandı. Ayrıca ben düzeltmelere odaklanabileyim diye, benim parmağımı bile kıpırdatmama gerek kalmadan altı (ona sorarsanız on) ay boyunca bulaşıkları yıkayıp sebze bahçesini sulama nezaketini gösterdi. Belki de en büyük teşekkürü üç kedimize borçluyum: Marty, Minnie ve Sherlock. Yemek için sürekli miyavlamaları ve klavyenin üzerine oturmaları beni işimden alıkoymuş olsa da sevgileri, sıcaklıkları ve sevimlilikleriyle bunu fazlasıyla telafi etti.

Görseller

I.1	Gül, 1960'ların ortalarında İstanbul'dan Göppingen'e giden trende Türk bayrağı sallıyor	3
I.2	<i>Almanya'da Yabancı, Türkiye'de Almancı</i> kapağı, 1995.....	6
I.3	Gül "Alman evi"nde yazarla birlikte, 2016.....	8
I.4	Misafir işçiler Düsseldorf Havalimanı'nda İstanbul'a dönüş uçuşunu bekliyor, 1970	18
I.5	"Yabancılar dışarı!" sloganını hicveden karikatür, yak. 1990	30
1.1	İstanbul Sirkeci Garı'nda ayrılış sahneleri, 1964	48
1.2	Misafir işçiler Türk gazetesi <i>Hürriyet</i> 'i okuyor, 1974.....	54
1.3	Ömer, fabrika yatakhaneğinde süslemelerini sergiliyor, 1966	58
1.4	Dağdeviren ailesi üyeleri Münih'teki dairelerinin penceresinden gülümsüyor, 1969	63
1.5	Erkek misafir işçiler sarışın bir Alman kadının yanından geçiyor, 1964.....	67
1.6	Duisburg-Hamborn'daki ilkokullarının önündeki Türk çocukları, 1979	79
2.1	"İstanbul'a Ölüm Yolculuğu" başlıklı E-5 Karayolu haritası, 1975	105
2.2	Ünsal, Almanya'dan satın aldığı on sekiz arabadan biriyle, 1960'ların ortaları.....	117

2.3	Avusturya'da E-5 üzerindeki bir dinlenme tesisinde Ford Transit içindeki yolcular, yak. 1970	119
2.4	Araba parçaları için Türkçe OBI-Baumarkt reklamı, 1970'lerin ortaları.....	121
3.1	Türkçe Sparkasse banka reklamı, yak. 1980.....	146
3.2	Grafik: İşçi dövizlerinin Türkiye ekonomisi için önemi, 1970–1980	149
3.3	Karikatür: FEBAG bülteninde dövizle askerlik karşılığı, 1984	159
4.1	“Bu restorana Türkler giremez” yazılı tabela, 1982	167
4.2	Semra Ertan, Türk-Alman şair ve ırkçılık karşıtı aktivist, yak. 1980	187
4.3	Berlin-Kreuzberg'deki Türk çetesi 36 Boys üyeleri, 1990	195
4.4	“Yarının Yahudileri olmak istemiyoruz” yazılı pankart taşıyan protestocular, 1981.....	197
4.5	Üzerinde “sığınmacı”, “yabancı” ve “Yahudi” yazılı sarı Davut Yıldızları takan protestocular, 1982	198
5.1	Grafik: Zirve noktası 1984 olan Türkiye'ye geri göç oranı, 1980–1990	217
5.2	Karikatür: Misafir işçilerin kalma veya gitme yönündeki zor kararı, 1978.....	221
5.3	Geri dönüş yasasına karşı çıkan <i>Metall-Zeitung</i> kapağı, 1983	227
5.4	Karikatür: Geri göçün bir nedeni olarak Alman ırkçılığı, yak. 1984 ...	232
5.5	Kreuzberg'deki Türk kadınları Türkiye'ye yola çıkmadan önce arabalarını yüklüyor, 1985	237
6.1	Batı Almanya'da Türk bayrağı tutan küçük çocuk, 1979	255
6.2	Karikatür: Ebeveynleri tarafından geri göçe zorlanan, bunalımdaki “geri dönen çocuk” (<i>Rückkehrkind</i>), 1989.....	257
6.3	“ <i>Almanca</i> çocukların” yeniden uyum sağlama mücadelelerini konu alan birinci sayfa <i>Cumhuriyet</i> haberi, 1984	267
6.4	Batı Almanya'da bir sınıfta parmak kaldıran misafir işçi çocukları, 1980.....	273

Kısaltmalar

- AA *Auswärtiges Amt* - Federal Dışişleri Bakanlığı
- AB Avrupa Birliği
- AdsD *Archiv der sozialen Demokratie* - Sosyal Demokrasi Arşivi
- AET Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AK Parti (AKP) Adalet ve Kalkınma Partisi
- BArch *Bundesarchiv* - Almanya Federal Arşivi
- BMA *Bundesministerium für Arbeit und Soziales* - Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı
- BMWi *Bundesministerium für Wirtschaft* - Federal Ekonomi Bakanlığı
- BMZ *Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung* - Federal Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Bakanlığı
- BRD *Bundesrepublik Deutschland* - Almanya Federal Cumhuriyeti [AFC]; Batı Almanya, 1949–1990
- CDU *Christlich-Demokratische Union* - Hristiyan Demokrat Birlik Partisi
- CSU *Christlich-Soziale Union* - Hristiyan Sosyal Birlik Partisi
- DDR *Deutsche Demokratische Republik* - Alman Demokratik Cumhuriyeti [ADC]; Doğu Almanya, 1949–1990
- DGB *Deutscher Gewerkschaftsbund* - Alman Sendikalar Konfederasyonu